

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА**

ФАКУЛЬТЕТ СОЦІОЛОГІЇ

СОЦІОЛОГІЯ ТА МЕДИЧНА СОЦІОЛОГІЯ

НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИЙ КОМПЛЕКС

**для студентів спеціальності 222 «медичина»
освітнього ступеня магістр
освітньої програми «медичина»**

КИЇВ – 2023

Укладач: **ЧЕРНИХ Геннадій** – кандидат соціологічних наук, асистент кафедри галузевої соціології

Рецензенти:

Євгенія МОРОЗ – кандидат соціологічних наук, доцент кафедри теорії та історії соціології факультету соціології Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Ольга ХАРЧЕНКО – заступник директора з науково-педагогічної роботи (відділення медицина), ННЦ "Інститут біології та медицини", кандидат біологічних наук, доцент

Навчально-методичний комплекс дисципліни «Соціологія та медична соціологія» затверджено рішенням вченої ради факультету соціології

Протокол №11 від «26» квітня 2023 року.

Соціологія та медична соціологія: навчально-методичний комплекс для студентів спеціальності 222 «Медицина» освітнього ступеня магістр освітньої програми «Медицина»/ **ЧЕРНИХ Геннадій**. – К.:2023 – 41 с.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
НАВЧАЛЬНО-ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН ДИСЦИПЛІНИ.....	6
ЗМІСТ ДИСЦИПЛІНИ.....	7
ЧАСТИНА 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ВИВЧЕННЯ СОЦІОЛОГІЇ ТА МЕДИЧНОЇ СОЦІОЛОГІЇ:	
Тема 1. Становлення та розвиток соціології як науки.....	7
Тема 2. Формування медичної соціології як галузі соціологічного пізнання...	11
Тема 3. Основні поняття та категорії соціології та медичної соціології.....	15
ЧАСТИНА 2. ОСОБЛИВОСТІ МЕТОДОЛОГІЇ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ МЕДИКО- СОЦІОЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ В СУСПІЛЬСТВІ:	
Тема 4. Методологія та методика медико-соціологічних досліджень.....	19
Тема 5. Статистичний аналіз соціологічних даних та медична статистика.....	24
Тема 6. Соціологічний аналіз сучасних проблем медицини в українському суспільстві та світі.....	29
Тема 7. Соціальні причини та наслідки захворювань – способи подолання. Етичні аспекти досліджень в медичній соціології.....	33
ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ.....	37
КОНТРОЛЬ ПОТОЧНИХ ЗНАТЬ СТУДЕНТІВ.....	39

ВСТУП

Місце навчальної дисципліни в освітній програмі підготовки фахівця.

Вибіркова навчальна дисципліна «Соціологія та медична соціологія» є складовою освітньо-професійної програми «Медицина», підготовки фахівців освітнього ступеня «магістр», спеціальності 222 «Медицина».

В межах дисципліни передбачено 2 змістовні частини:

1. Теоретико-методологічні основи вивчення соціології та медичної соціології
2. Особливості методології та реалізації медико-соціологічних досліджень в суспільстві

Загальний **обсяг вивчення дисципліни** становить – 90 годин.

Обсяг аудиторних занять - 42 год., а саме:

лекції – 14 год.,

семінари – 28 год.,

самостійна робота студентів – 46 год.

Форма підсумкового контролю – залік.

Анотація навчальної дисципліни. Дисципліна «Соціологія та медична соціологія» спрямована на формування у студентства знання про соціальні аспекти здоров'я і хвороб, соціальні функції закладів і організацій охорони здоров'я, способи підвищення ефективного аналізу якості надання медичних послуг, а також про взаємозв'язок систем надання медичної допомоги з іншими соціальними системами, особливості соціальної поведінки медичного персоналу та пацієнтів.

Метою дисципліни є формування системи знань зі спеціальних соціологічних теорій та досліджень – соціології та медичної соціології, формування навичок застосування соціологічного аналізу проблем в медицині.

Завдання дисципліни:

- оволодіння змістом основних категорії соціології та медичної соціології;
- опанування специфіки соціологічного аналізу соціальних причин та наслідків захворювань;
- вміння визначити основні завдання медичних соціологів;
- знання основних проблем медицини в суспільстві та шляхів їх вирішення.

Це спрямовано на формування **компетентностей**:

- Здатність до проведення епідеміологічних та медико-статистичних досліджень здоров'я населення; обробки державної, соціальної, економічної та медичної інформації (СК17)

- Здатність до оцінювання впливу навколишнього середовища, соціально-економічних та біологічних детермінант на стан здоров'я індивідуума, сім'ї, популяції (СК18)

Програмні результати навчання:

- Аналізувати та оцінювати державну, соціальну та медичну інформацію з використанням стандартних підходів та комп'ютерних інформаційних технологій (ПРН18)
- Оцінювати вплив навколишнього середовища на стан здоров'я населення в умовах медичного закладу за стандартними методиками (ПРН19)

НАВЧАЛЬНО-ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН ДИСЦИПЛІНИ

№	Назва теми	Кількість годин		
		Лекції	Семінари	Самостійна робота
1. Теоретико-методологічні основи вивчення соціології та медичної соціології				
1.	Становлення та розвиток соціології як науки.	2	4	4
2.	Формування медичної соціології як галузі соціологічного пізнання.	2	4	4
3.	Основні поняття та категорії соціології та медичної соціології.	2	2	6
	Контрольна робота № 1	-	2	-
2. Особливості методології та реалізації медико-соціологічних досліджень в суспільстві				
4.	Методологія та методика медико-соціологічних досліджень.	2	4	8
5.	Статистичний аналіз соціологічних даних та медична статистика.	2	4	8
6.	Соціологічний аналіз сучасних проблем медицини в українському суспільстві та світі.	2	4	8
7.	Соціальні причини та наслідки захворювань – способи подолання. Етика як аспект досліджень в медичній соціології.	2	2	8
	Контрольна робота № 2	-	2	-
	ВСЬОГО:	14	28	46

ЗМІСТ ДИСЦИПЛІНИ

1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ВИВЧЕННЯ СОЦІОЛОГІЇ ТА МЕДИЧНОЇ СОЦІОЛОГІЇ

ТЕМА 1. СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК СОЦІОЛОГІЇ ЯК НАУКИ

Лекція 1. Становлення та розвиток соціології як науки (2 год.).

Соціологія – наука, яка досліджує різноманітні соціальні форми, феномени, явища соціальної реальності, а також закони та закономірності функціонування і розвитку суспільства через взаємодію індивідів, груп і спільнот. Соціологія розвинулася як системно-критична наука в період епохи Просвітництва. Термін «соціологія» запропонував 1839 року французький учений Огюст Конт в своїй праці «Курс позитивної філософії». Цей термін використовувався іншими дослідниками та дослідницями, які зробили свій внесок в розвиток соціології як науки (Анрі де Сен-Сімон, Гаррієт Мартіно).

Однак, слід зауважити, що соціологічні знання існували до появи соціології як науки. Американський соціолог Пітірім Сорокін зауважив, що хоча термін «соціологія» недавнього походження, але існували узагальнення соціологічного характеру в різноманітних працях давнини: манускриптах, працях античних філософів, історичних документах, в юриспруденції, також у мислителів Середньовіччя, епохи відродження і Нового часу. Опис соціальних явищ соціальної реальності та суспільства існував задовго до виникнення соціології як науки. Лише у другій половині XIX ст. соціологія набула статусу академічної науки та стала самостійною університетською дисципліною.

Отже, в своєму розвитку соціологія пройшла декілька етапів становлення.

Протосоціологічний етап – від часів Стародавнього світу до середини XIX століття. Соціологічна думка почала свій розвиток завдяки соціально-філософським думкам античних мислителів, які жили в період з I тис. до н.е. – до IV ст. н.е. (Демокріт, Платон, Аристотель). *Античний період* характеризувався соціально-філософськими роздумами щодо ототожнення поняття «суспільство» та «держава», відбувався аналіз релігійно-міфологічної свідомості та історичних подій античності. Було розвинуто перші ідеї соціальної стратифікації, класової ієрархізації, людської моралі, аналізу структури суспільства. Надалі на цьому етапі розвитку соціології важливе місце посідає *період Середньовіччя V-XIV ст.* (Ф. Аквінський, А. Блаженний, М. Падуанський). В цей період розвинулись ідеї аналізу суспільних та релігійних відносин, переосмислення духовних та матеріальних цінностей, божественних та соціальних законів, правових норм та звичаїв. Потім у *період Відродження XV-XVII ст.* (Т. Мор, Т. Кампанелла, Ф. Бекон, Дж. Локк, Т. Гоббс) було розвинуто ідеї гуманізму, утопії соціального устрою та буття, концепції суспільного договору та права, розмежування держава та суспільства. Наступний період даного етапу розвитку соціології – *Епоха*

Просвітництва XVIII – перша половина XIX ст. (Ш. Монтеск'є, Ж.Ж. Руссо, Д. Віко, Д. Юм). В цей період розвинулися ідеї натуралізму, географічної школи, суспільного прогресу, соціально-економічного розвитку, почався розвиток методології аналізу документів та емпіричних досліджень, відбулося становлення концепцій: консерватизму, лібералізму та утопічного соціалізму.

Академічний етап – середина XIX – початок XX ст. На цьому етапі соціологія зароджується як академічна наука, яку починають викладати в університетах. Посприяли цьому такі вчені як О. Конт, Г. Спенсер, В.Ф. Парето, Г. Зіммель, Ф. Тьонніс, Г. Тард, К. Маркс, Е. Дюркгейм. Завдяки працям цих та багатьох інших дослідників, які працювали на цьому етапі розвитку соціології, відбувається окреслення предмету соціології як науки, формулювання її законів, категорій та основних понять («соціальний організм», «соціальна система», «соціальна динаміка», «соціальна статика», «соціальна спільнота», тощо), важливим постає критичний аналіз еволюції суспільства, закономірностей розвитку людини та соціальних спільнот, необхідність емпіричних досліджень та розвитку соціологічних теорій пов'язаних з різними галузями соціологічного пізнання сфер людської діяльності (соціологія релігії, соціологія політики, соціологія економіки, тощо).

Новітній період – початок XX ст. – 70-ті рр XX ст.. На цьому етапі соціологія розвивається в межах таких соціологічних шкіл та напрямків як: *чиказька соціологічна школа*, яка займала домінуюче положення в американській соціології з 1915 по 1935 роки та розвивала емпіричні прикладні соціологічні дослідження, які були пов'язані безпосередньо з проблемами розвитку міста Чикаго та соціальними явищами розвитку американського суспільства, представники школи: А. Смолл, Л. Уорд, У. Самнер, Ф. Гідінгс, Е. Росс, Ч. Кулі, Р. Парк, В. Томас, Ф. Знанецький, Е. Берджесс та ін.; *франкфуртська школа*, яка пов'язана з діяльністю Інституту соціальних досліджень у Франкфурті-на-Майні, в якому, починаючи з 1929 року активно розвивалися соціологічні теорії критики капіталізму, фашизму, комунізму, представники школи: Т. Адорно, М. Горкгаймер, Г. Маркузе, Е. Фромм, В. Беньямін, Л. Левенталь, Ф. Нейман, Ф. Поллок, Ю. Габермас, О. Негт та ін.; *феноменологічна соціологія* – напрямок, який зародився в 1930-х роках, основна ідея полягає в аналізі суттєвих відмінностей між науковим осмисленням дійсності та її повсякденним розумінням, представники напрямку: А. Шюц, П. Бергер, Т. Лукман та ін.; *структурний функціоналізм* – методологічний підхід, який розвинувся в 1930-1950 роках та сформулював ідеї трактування суспільства як соціальної системи зі соціальною структурою та взаємодією різноманітних елементів, які виконують регулюючі функції у суспільстві, представники напрямку: Т. Парсонс, Р. Мертон та ін.; *конфліктологія* – соціологічний напрямок, який розвинувся наприкінці 1950-х років, як підхід до аналізу причин виникнення, динаміки, наслідків, способів регулювання та попередження конфлікту в теорії соціального конфлікту, представники напрямку: Р. Дарендорф, Л. Козер

та ін.; *символічний інтераціоналізм* – напрямок, який розвинувся 1930-1950 роках, основним засобом соціальної взаємодії представники цього напряму вважають її символічне відображення, представники напряму: Дж. Мід, Г. Блумер, А. Стросс, М. Кун та ін.; *теорія соціального обміну*, яка розвинулася в соціології в 1960-х роках та пояснювала соціальну поведінку соціальної взаємодії людей, міжособистісного обміну, який приносить спільну вигоду учасникам взаємодії, представники напрямку: Дж. Хоманс, П. Блау та ін..

Сучасний період – від 70-х рр. ХХ ст. – до сьогодення (Е. Гідденс, П. Бурдьє, Дж. Александер, М. Фуко, Ж. Бодрійяр, Ж. Деріда, З. Бауман, У. Бек, С. Леш, Д. Белл, І. Валлерстайн та ін). Даний період характеризується багатством теорій, методів та підходів до дослідження суспільних явищ, переосмислення модерну та аналізу постмодерної реальності. Значимі теорії даного періоду: теорія постіндустріального суспільства, соціальних полів та капіталів, суспільства ризику, суспільства споживання, індивідуалізованого суспільства та ін. Сучасні дослідження емпіричної соціології охоплюють широкий спектр тем, від вивчення глобальних проблем, таких як бідність, нерівність та кліматичні зміни, до аналізу поведінки та сприйняття людей в різних сферах життя, таких як робота, освіта, сім'я, культура та інше. Одним з найважливіших напрямків сучасної соціології є дослідження соціальних нерівностей та проблем соціальної справедливості. Соціологи вивчають різні аспекти нерівності, включаючи статус, дохід, освіту, гендер та інші фактори, які впливають на життя людей. Сучасна соціологія також активно використовує міждисциплінарний підхід та нові технології для дослідження суспільних явищ. Наприклад, соціологи використовують великі дані, соціальні мережі та інші цифрові інструменти для збору та аналізу даних.

Перелік запитань до семінарського заняття 1. Становлення та розвиток соціології як науки: протосоціологічний та академічний етапи (2 год.)

1. Історія виникнення та використання терміну «соціологія» в науковому дискурсі.
2. Сутність протосоціологічного етапу становлення соціології як науки.
3. Специфіка академічного етапу формування та розвитку соціології.

Література до семінарського заняття 1.

Основна

1. Історія соціології: навчальний посібник / За ред. І.П. Руценка. – Х.: ТОВ «Планета-Прінт», 2017. – С. 5-89, 192-290. Режим доступу: <https://core.ac.uk/download/pdf/161792211.pdf>
2. Лукашевич М. П., Туленков М. В. Соціологія. Загальний курс: Підручник. – К.: Каравела, 2004. – С. 9-60, 412-448. Режим доступу: https://shron1.chtyvo.org.ua/Lukashevych_Mykola/Sotsiolohiia_Zahalnyi_kurs.pdf

Додаткова

1. Соціологія: навч. посібник для студ. вищ. навч. закладів – 2-ге вид., доопр., доп / за заг. ред. В.І.Докаша. – Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2012. – С. 48-83, 121-137. Режим доступу: <http://www.sociology.chnu.edu.ua/res/sociology/Soc.%20kafedr.%20posibnyk.pdf>
2. Соціологія: навчальний посібник / С.С. Яремчук; Міністерство освіти і науки України, Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича. - Чернівці : Чернівецький національний університет, 2015. – 12-23, 139-145. Режим доступу: http://www.sociology.chnu.edu.ua/res/sociology/Pidruch_Yaremchuk.pdf
3. Черниш Н. Соціологія. Курс лекцій: підручник. – Львів: Кальварія, 2003. – С. 18-31, 37-74, 83 110. Режим доступу: https://moodle.znu.edu.ua/pluginfile.php/482997/mod_resource/content/1/%D0%A7%D0%B5%D1%80%D0%BD%D0%B8%D1%88%20%D0%9D.%D0%99.%20%D0%9A%D1%83%D1%80%D1%81%20%D0%BB%D0%B5%D0%BA%D1%86%D1%96%D0%B9.pdf

Перелік запитань до семінарського заняття 2. Розвиток соціології як науки: новітній та сучасний етапи (2 год.)

1. Новітній період в історії соціології.
2. Особливості сучасного етапу розвитку соціології.
3. Сучасні соціологічні теорії та концепції.

Література до семінарського заняття 2.

Основна:

1. Історія соціології: навчальний посібник / За ред. І.П. Руценка. – Х.: ТОВ «Планета-Прінт», 2017. – С. 5-89, 192-290. Режим доступу: <https://core.ac.uk/download/pdf/161792211.pdf>

Додаткова:

1. Соціологія: навч. посібник для студ. вищ. навч. закладів – 2-ге вид., доопр., доп / за заг. ред. В.І.Докаша. – Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2012. – С. 48-83, 121-137. Режим доступу: <http://www.sociology.chnu.edu.a/res/sociology/Soc.%20kafedr.%20posibnyk.pdf>
2. Черниш Н. Соціологія. Курс лекцій: підручник. – Львів: Кальварія, 2003. – С. 18-31, 37-74, 83 110. Режим доступу: https://moodle.znu.edu.ua/pluginfile.php/482997/mod_resource/content/1/%D0%A7%D0%B5%D1%80%D0%BD%D0%B8%D1%88%20%D0%9D.%D0%99.%20%D0%9A%D1%83%D1%80%D1%81%20%D0%BB%D0%B5%D0%BA%D1%86%D1%96%D0%B9.pdf

Контрольні запитання до теми 1.

1. Визначення терміну «соціологія».
2. Етапи становлення та розвитку соціології.

3. Протосоціологія – як початковий етап становлення соціології як науки.
4. Академічний етап розвитку соціології.
5. Новітній період в історії соціології.
6. Сучасні соціологічні теорії та концепції.

ТЕМА 2. ФОРМУВАННЯ МЕДИЧНОЇ СОЦІОЛОГІЇ ЯК ГАЛУЗІ СОЦІОЛОГІЧНОГО ПІЗНАННЯ

Лекція 2. Формування медичної соціології як галузі соціологічного пізнання (2 год.).

Медична соціологія – це галузь соціологічного пізнання, яка вивчає соціальну обумовленість здоров'я населення, систему охорони здоров'я, соціальні функції, структуру та кадри медицини як соціального інституту, роль медицини у функціонуванні суспільства та життєдіяльності особистості. Вона зосереджується на соціологічному дослідженні організації медичної допомоги, вивчаючи як соціальні, економічні та культурні чинники впливають на охорону здоров'я та медичну практику, а також як лікарі, медичний персонал та пацієнти сприймають один одного, та взаємодіють між собою.

Якщо соціологія – це наука, що систематично вивчає взаємодію людей у суспільстві, то медична соціологія – це систематичне дослідження того, як люди вирішують проблеми зі здоров'ям та хворобами, а також особливості надання медичної допомоги як хворим, так і здоровим. Медичні соціологи вивчають фізичні, психічні та соціальні компоненти здоров'я та хвороби.

Основні теми для медичних соціологів включають: відносини між лікарем, медичним персоналом та пацієнтом, соціально-економічну структуру охорони здоров'я, а також те, як культура впливає на ціннісні орієнтири та ставлення до здоров'я у суспільстві. Медична соціологія включає в себе соціологічний аналіз медичних організацій і установ; виробництво знань і вибір методів аналізу діяльності та взаємодії медичних працівників; соціальні чи культурні (а не клінічні чи тілесні) наслідки медичної практики. Як галузь соціологічного пізнання – медична соціологія зазвичай взаємодіє з соціологією знання, дослідженнями науки і техніки, та соціальною епістемологією. Медичні соціологи також зацікавлені в дослідженні якісного досвіду пацієнтів, часто працюючи на перетині таких галузей як: охорона здоров'я, соціальна робота, демографія та геронтологія, щоб досліджувати явища на перетині соціальних і клінічних наук. Відмінності в стані здоров'я зазвичай пов'язані з типовими категоріями, такими як клас і раса. Об'єктивні результати соціологічних досліджень в галузі медичної соціології швидко стають нормативно-політичним питанням врегулювання проблеми охорони здоров'я та соціальної політики в сфері надання медичних послуг.

В науці не встановлено чітке уявлення про формування «Медичної соціології» як окремої галузі пізнання – через особливості історичного розвитку таких галузей пізнання, які іноді помилково ототожнюють з нею:

«Соціальна гігієна», «Соціальна медицина», «Соціологія здоров'я». Крім того, своїм походженням і початком формування медична соціологія більше зобов'язана дослідженням в медицині, ніж в соціології.

Проте, можна зазначити, що як соціологічна галузь пізнання медична соціологія почала формуватися в США, наприкінці XIX – початку XX ст., на основі досліджень американських вчених: Джона Шоу Біллінгса, організатора Національної медичної бібліотеки і упорядника Index Medicus, писав про гігієну та соціологію в 1879 році; Чарльза Макінтайра, який вперше дав визначення медичній соціології у 1894 році; Елізабет Блеквелл, перша жінка, яка закінчила американську медичну школу, видала збірку есе з медичної соціології в 1902 році, як і Джеймс Варбасс в 1909 році.

Ранні роботи в галузі медичної соціології пов'язані з Лоуренсом Джозефом Хендерсоном – американським фізіологом, хіміком, біологом, філософом і соціологом («Лікар і хворий як соціальна система» 1935). Його переосмислення робіт італійського економіста та соціолога Вільфредо Парето надихнули Толкотта Парсонса, американського соціолога, засновника структурного функціоналізму, на створення соціологічної теорії, яка розглядає суспільство як соціальну систему. Парсонс є одним із засновників медичної соціології та застосував теорію соціальних ролей до аналізу взаємовідносин між хворими та здоровими людьми. Пізніше інші соціологи, такі як Еліот Фрейдсон, зайнялися медико-соціологічними дослідженнями з точки зору теорії конфлікту, дивлячись на те, як медична професія захищає свої власні інтереси. Серед ключових дослідників медичної соціології з 1950-х років є: Говард С. Беккер, Майк Бері, Пітер Конрад, Джек Дуглас, Еліот Фрейдсон, Девід Сільверман, Філ Стронг, Берніс Пескосолідо, Карл Мей, Енн Роджерс, Ансельм Штраус, Рене Фокс і Джозеф В. Шнайдер.

Учень Толкотта Парсонса – Роберт Мертон і його колеги (1957) розвинули ідеї структурного функціоналізму та його застосування в межах аналізу соціалізації студентів-медиків. Чотири роки потому, Говард Беккер та його соратники опублікували «Хлопчики в білому» (1961), дослідження соціалізації медичної школи, проведене в межах соціологічної теорії символічного інтеракціонізму. Це дослідження стало класикою медичної соціології і мало важливе значення для її теоретико-методологічного розвитку. Техніки спостереження за учасниками забезпечили основу для започаткування робіт з аналізу смерті, подальші інновації в теорії та методах Барні Глейзера, Ансельма Штрауса (1965, 1967).

На формування медичної соціології як галузі соціологічного пізнання вплинули ідеї видатного французького філософа Мішеля Фуко, з точки зору якого – знання про тіло, здоров'я і хвороби відображають суб'єктивні, історично конкретні людські проблеми та підлягають змінам і переосмисленню.

Британські соціологи з Центру Досліджень Медичної Соціології (англ. Medical Sociology Research Centre) досягли успіху в дослідженнях медичної практики, емоцій, досвіду захворювань та в багатьох інших медико-

соціологічних дослідженнях. Медична соціологія також стала основною соціологічною спеціальністю у Фінляндії, Нідерландах, Німеччині, Італії, Іспанії, Ізраїлі, також почала формуватися в Україні та Східній Європі в 1990-х роках після розпаду радянського союзу.

У 1983 році було створено Європейське товариство охорони здоров'я та медичної соціології, яке започаткувало конференцію європейських медичних соціологів, що проводиться раз на два роки.

В Японії Японське товариство медичної соціології було створено в 1974 році, а з 1990 року публікує щорічний огляд роботи в галузі. В інших країнах Азії медична соціологія особливо активна в Сінгапурі, Таїланді та Індії. починає формуватися в Китаї.

В Африці медична соціологія найсильніше розвинута в Південній Африці.

Медична соціологія також є важливою галуззю в Латинській Америці, і через її особливий латинський характер багато практиків вважають за краще публікувати свої роботи в книгах і журналах в Мексиці, Бразилії, Аргентині та Чилі.

З 1970-х по 1990-ті роки медична соціологія процвітала, оскільки вона залучала велику кількість практиків, що спричинило вибух публікацій, заснованих на емпіричних дослідженнях. Основні сфери дослідження включали стрес, медикалізацію розладів, психічне здоров'я, нерівність і класові відмінності у здоров'ї, СНІД, жіноче здоров'я, тощо.

З'явилося кілька книг, упорядкованих збірників літератури, підручників. Популярна робота «Посібник з медичної соціології» (англ. Handbook of Medical Sociology) за редакцією Пітера Конрада і Рошель Керн вийшла у 1981 році, а у 2010 році вийшло шосте видання. Також провідним підручником стала «Медична соціологія» (англ. Medical Sociology) Вільяма Кокерхема, вперше опублікована в 1978 році, 15 видання вийшло в 2022 році. Інший великий медичний соціологічний журнал «Соціологія здоров'я та захворювань» (англ. Sociology of Health and Illness), був започаткований у Британії в 1978 році, як і новий журнал «Здоров'я» (англ. Health) у 1999 році.

Однак успіх медичної соціології як галузі соціологічного пізнання також приніс проблеми у 1980-х роках. Можливості фінансування досліджень зменшилися, і сфера зіткнулася з серйозною конкуренцією за наявні економічні ресурси з іншими галузями: охорона здоров'я, психологія здоров'я, медична антропологія та громадське здоров'я. Ці галузі не тільки перейняли соціологічні методи дослідження у формах опитувань громадської думки, включених спостережень та фокус-групових досліджень, деякі також залучали велику кількість медичних соціологів.

На сучасному етапі розвитку медична соціологія успішно поєднує в собі використання соціологічної теорії вивчення здоров'я та прикладні дослідження, використовуючи міждисциплінарні зв'язки. Жодна інша галузь не може настільки ефективно застосувати ці навички для досліджень і аналізу, пов'язаних зі здоров'ям.

Перелік запитань до семінарського заняття 3. Формування медичної соціології як галузі соціологічного пізнання (2 год.)

1. Визначення терміну «медична соціологія».
2. Особливості формування медичної соціології як галузі соціологічного пізнання.
3. Міждисциплінарний зв'язок медичної соціології та соціальної медицини, медичної психології, медичної антропології, медичної соціальної роботи.

Література до семінарського заняття 3.

Основна:

1. Голяченко О.М. Соціальна медицина та організація охорони здоров'я. Київ: ВСВ «Медицина», 2011. – С. 6-15 (текст надається викладачем).
2. Cockerham W. Medical Sociology / William C. Cockerham, University of Alabama at Birmingham: Fourteenth edition. – New York: Routledge, 2017. – P. 20-25, 50-67, 82-87 (текст надається викладачем).

Додаткова:

1. Bloom, Samuel William, The word as scalpel: a history of medical sociology / Samuel W. Bloom. New York: Oxford University Press, 2002. – P. 11-83, 215-247. Режим доступу: <http://ndl.ethernet.edu.et/bitstream/123456789/1760/1/28.pdf.pdf>
2. Rogers, Anne and Pilgrim, David, A Sociology of Mental Health and Illness, Fifth Edition. Two Penn Plaza, New York, 2014. – P. 1-34, 87-101, 107-122. Режим доступу: <http://repository.poltekkes-kaltim.ac.id/655/1/A%20Sociology%20of%20Mental%20Health%20and%20Illness%20%28%20PDFDrive.com%20%29.pdf>

Перелік запитань до семінарського заняття 4. Історичні етапи розвитку медичної соціології, особливості сучасного розвитку.

1. Історичні етапи розвитку медичної соціології в світі.
2. Особливості сучасного етапу розвитку медичної соціології.

Література до семінарського заняття 4.

Основна:

1. Голяченко О.М. Соціальна медицина та організація охорони здоров'я. Київ: ВСВ «Медицина», 2011. – С. 6-15 (текст надається викладачем).
2. Cockerham W. Medical Sociology / William C. Cockerham, University of Alabama at Birmingham: Fourteenth edition. – New York: Routledge, 2017. – P. 20-25, 50-67, 82-87 (текст надається викладачем).

Додаткова:

1. Bloom, Samuel William, The word as scalpel: a history of medical sociology / Samuel W. Bloom. New York: Oxford University Press, 2002. – P. 11-83, 215-

Контрольні запитання до теми 2.

1. Визначення терміну «медична соціологія».
2. Міждисциплінарні зв'язки медичної соціології та суміжних галузей пізнання.
3. Соціологічні теорії та концепції, які посприяли формуванню медичної соціології.
4. Проблеми формування та розвитку медичної соціології як соціологічної галузі пізнання.
5. Сучасні дослідження медичної соціології.

ТЕМА 3. ОСНОВНІ ПОНЯТТЯ ТА КАТЕГОРІЇ СОЦІОЛОГІЇ ТА МЕДИЧНОЇ СОЦІОЛОГІЇ.

Лекція 3. Основні поняття та категорії соціології та медичної соціології.

Поняття та категорії – це дві різні концептуальні одиниці, що використовуються в наукових та філософських дослідженнях. *Поняття* – це абстрактне уявлення про предмет, яке виникає у нашій свідомості на основі зовнішнього світу. Поняття є певним узагальненням ряду конкретних речей та явищ, які мають спільні ознаки. Поняття можуть бути відображені у мові за допомогою слів або символів.

Категорії – це певні групи речей, явищ або ідей, які відрізняються за певними властивостями та використовуються для класифікації об'єктів та феноменів. Категорії можуть бути використані для опису існуючих об'єктів, але можуть також бути використані для створення нових об'єктів шляхом комбінування та класифікації різних категорій.

Отже, різниця між поняттями та категоріями полягає у тому, що *поняття* є узагальненням реальних речей, явищ та ідей, тоді як *категорії* є групами об'єктів та феноменів, які мають спільні властивості та використовуються для їх класифікації.

В соціології виділяють такі основні три типи понять та категорій: загальнофілософські (суспільство, суспільні відносини, культура і культурні цінності, особистість, тощо), загальносоціологічні (соціальна структура, соціальна взаємодія, соціальний інститут, соціальний процес), конкретно-соціологічні (соціальний статус та роль, стратифікація, соціальна мобільність, тощо).

Основні категорії соціології – це поняття та категорії, які використовуються у наукових дослідженнях в галузі соціології. Деякі з основних категорій соціології включають:

Суспільство – це сукупність людей, які взаємодіють між собою та мають спільні норми, цінності та інтереси.

Соціальне – це сукупність характеристик, що створюються індивідами чи спільнотами в процесі спільної взаємодії та діяльності, що описують ставлення до інших індивідів та спільнот у суспільстві, а також до соціальних процесів та явищ суспільного життя.

Соціальні відносини – це система в якій відображається взаємодія індивідів та соціальних спільнот, які включені в соціально-економічне, політичне життя суспільства.

Соціальна структура – це спосіб, за яким різні люди у суспільстві розподіляються за соціальними категоріями, такими як клас, раса, стать, вік тощо.

Соціальний контроль – це сукупність механізмів та процесів, які забезпечують дотримання норм і правил у суспільстві.

Соціальна нерівність – це нерівність в розподілі ресурсів, влади, статусу та привілеїв між різними соціальними категоріями.

Культура – це сукупність норм, цінностей, звичаїв, традицій та інших символічних елементів, які визначають спосіб життя людей у суспільстві.

Соціальна діяльність – це будь-яка діяльність людей, спрямована на досягнення певної мети або задоволення певних потреб.

Соціальна мобільність – це можливість людини змінювати своє соціальне становище у суспільстві.

Соціальна інститут – це стійка форма організації соціальної діяльності, яка виконує певні функції в суспільстві, такі як сім'я, релігія, політика тощо.

Ці категорії є основними для розуміння та аналізу соціальних явищ та процесів в суспільстві.

Понятійно-категоріальний апарат медичної соціології має свої особливості, які відрізняють його від інших соціологічних напрямків. Основні поняття та категорії медичної соціології включають:

Здоров'я – стан соціального-психологічного та фізичного благополуччя людини.

Хвороба – порушення функціонування організму, що супроводжується патологічними змінами в органах та системах.

Медичний персонал – це фахівці з медичної галузі, які мають відповідну медичну освіту та кваліфікацію і займаються наданням медичної допомоги пацієнтам. До медичного персоналу входять лікарі різних спеціалізацій, медичні сестри, фельдшери, акушерки, лаборанти, фармацевти та інші медичні працівники. Медичний персонал може працювати в різних медичних установах, таких як лікарні, клініки, амбулаторії, поліклініки, а також може надавати медичну допомогу в домашніх умовах, в аварійних ситуаціях або на місці події. Вони відіграють важливу роль у забезпеченні якісної медичної допомоги та догляду за пацієнтами, сприяють збереженню та покращенню здоров'я населення.

Пацієнт – це особа, яка, незалежно від стану здоров'я, звернулася до закладу охорони здоров'я або медичного працівника за наданням медичної допомоги.

Медична допомога – це надання медичної допомоги або медичних послуг особам, що потребують медичної допомоги внаслідок хвороби, травми або іншого стану нездужання. Медична допомога може включати різні види послуг, такі як діагностика, лікування, реабілітація, паліативна допомога, а також попередження захворювань і підтримку здоров'я. Це може бути надано в різних медичних установах, таких як лікарні, клініки, поліклініки, амбулаторії, травмпункти та інші медичні заклади. Медична допомога є важливим аспектом забезпечення здоров'я населення та підтримання якісної медичної допомоги доступною для всіх, хто її потребує.

Медичне обслуговування – це комплекс послуг, пов'язаних з наданням медичної допомоги та доглядом за пацієнтами. Це може включати різні аспекти медичної допомоги, такі як діагностика, лікування, профілактика, реабілітація, консультування медичних фахівців, надання лікарських препаратів та інші медичні послуги.

Заклад охорони здоров'я – це організація, яка забезпечує надання медичних послуг населенню з метою підтримки та покращення їх фізичного, психічного та соціального здоров'я.

Медична культура – знання та практики, пов'язані з охороною здоров'я та лікуванням.

Медична соціологія – галузь соціології, яка досліджує взаємозв'язок між соціальними факторами та здоров'ям людини.

Соціальна медицина – галузь медицини, яка вивчає соціальні та культурні чинники, що впливають на здоров'я та хвороби.

Медична етика – правила поведінки медичних працівників, що базуються на принципах моралі та етики.

Медична антропология – галузь науки, що вивчає соціокультурні аспекти здоров'я та хвороб.

Медична психологія – галузь психології, що вивчає психологічні аспекти здоров'я та хвороб.

Медична соціальна робота – професія, яка пов'язана з допомогою людям, що стикаються з проблемами здоров'я, та їх соціальними потребами.

Ці поняття та категорії є важливими для розуміння та аналізу соціальних та культурних аспектів здоров'я та медицини, а також для розвитку ефективної медичної практики.

Перелік запитань до семінарського заняття 5. Основні поняття та категорії соціології (2 год.)

1. Загальні особливості понятійно-категоріального апарату соціології.
2. Конкретно-соціологічні поняття соціології та їх визначення.
3. Загальні особливості понятійно-категоріального апарату медичної соціології.
4. Основні поняття та категорії медичної соціології.

Література до семінарського заняття 5.

Основна:

1. Лукашевич М. П., Туленков М. В. Соціологія. Загальний курс: Підручник. – К.: Каравела, 2004. – С. 33-47. Режим доступу: https://shron1.chtyvo.org.ua/Lukashevych_Mykola/Sotsiolohiia_Zahalnyi_kurs.pdf
2. Черниш Н. Соціологія. Курс лекцій: підручник. – Львів: Кальварія, 2003. – С. 18-31, 37-74, 83-110. Режим доступу: https://moodle.znu.edu.ua/pluginfile.php/482997/mod_resource/content/1/%D0%A7%D0%B5%D1%80%D0%BD%D0%B8%D1%88%20%D0%9D.%D0%99.%20%D0%9A%D1%83%D1%80%D1%81%20%D0%BB%D0%B5%D0%BA%D1%86%D1%96%D0%B9.pdf

Додаткова:

1. Соціологія: навч. посібник для студ. вищ. навч. закладів – 2-ге вид., доопр., доп / за заг. ред. В.І.Докаша. – Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2012. – С. 48-83, 121-137. Режим доступу: <http://www.sociology.chnu.edu.ua/res/sociology/Soc.%20kafedr.%20posibnyk.pdf>
2. Соціологія: навчальний посібник / С.С. Яремчук; Міністерство освіти і науки України, Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича. - Чернівці : Чернівецький національний університет, 2015. – 12-23, 139-145. Режим доступу: http://www.sociology.chnu.edu.ua/res/sociology/Pidruch_Yaremchuk.pdf

Семінарське заняття 6. Контрольна робота №1 з тем:

1. Становлення та розвиток соціології як науки.
2. Формування медичної соціології як галузі соціологічного пізнання.
3. Основні поняття та категорії соціології та медичної соціології.

Література для підготовки до контрольної роботи №1 є основна та додаткова література за темами 1-3.

Контрольні запитання до теми 3.

1. Основні поняття та категорії соціології.
2. Співвідношення понять та категорій соціології.
3. Основні поняття та категорії медичної соціології.
4. Співвідношення понять «медична допомога» та «медичне обслуговування».
5. Співвідношення понять та категорій соціології та медичної соціології.

2. ОСОБЛИВОСТІ МЕТОДОЛОГІЇ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ МЕДИКО-СОЦІОЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ В СУСПІЛЬСТВІ

ТЕМА 4. МЕТОДОЛОГІЯ ТА МЕТОДИКА МЕДИКО-СОЦІОЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ.

Лекція 4. Методологія та методика медико-соціологічних досліджень.

Методологія соціологічного дослідження – це наукова дисципліна, яка вивчає принципи та методи проведення соціологічних досліджень.

У соціологічному дослідженні, перш за все, необхідно визначити *цільову аудиторію*, яку має бути охоплено дослідженням. До цільової аудиторії медико-соціологічних досліджень включають, в залежності від предмету дослідження та формулювання дослідницької проблеми, мети та завдань дослідження: пацієнтів, медичний персонал, адміністрацію закладу охорони здоров'я, тощо.

Далі слід визначити *методи дослідження*, які можуть бути як *кількісними* (опитування, експеримент, спостереження), так і *якісними* (інтерв'ю, фокус-групи, глибинні інтерв'ю тощо). Кількісні методи більше ґрунтуються на різноманітних статистичних процедурах, на відміну від якісних методів дослідження, які характеризуються нестандартизованим підходом до аналізу. Використання кількісних методів сприяє вивченню різноманітних проявів об'єкта, розкриваючи причинно-наслідкові зв'язки та його якісні характеристики. На відмінну від кількісних методів, якісні методи – надають респондентам більше простору вільного висловлювання своїх думок, що дозволяє дослідникам глибше охоплювати та розкривати суть цінностей, настроїв, переживань респондентів. Кількісні методи частіше використовуються для розкриття та вивчення об'єктивних, кількісних характеристик поведінки респондентів, їх застосовують, коли є потреба отримати статистично надійні та точні дані для аналізу. Кожен метод має свої переваги та недоліки, тому вибір методу повинен бути обґрунтованим. Основними методами медико-соціологічного опитування є наступні:

Особисте опитування (F2F - англ. Face to face – обличчям до обличчя). Цей метод полягає в тому, що опитувальний лист заповнюється в присутності соціолога, який може пояснювати запитання та допомагати опитуваному. Цей метод дає можливість отримати детальну інформацію, але він є дорогим та часомістким.

Телефонне опитування (CATI - англ. Computer Assisted Telephone Interviewing – комп'ютерна система телефонного опитування). Цей метод полягає в тому, що опитувальний лист заповнюється за допомогою телефону та комп'ютера. Цей метод є дешевим та швидким, але може бути обмеженим з точки зору ступеня довіри до дослідження, низьким *response rate* (коефіцієнт відповідей, також відомий як коефіцієнт завершення або коефіцієнт

повернення) – це кількість людей, які відповіли на опитування, поділена на кількість людей у вибірці.

Опитування поштою. Цей метод полягає в тому, що опитувальний лист відправляється поштою, а потім повертається заповненим. Цей метод є дешевим, але має високий рівень відмови та низький рівень відповідей.

Онлайн опитування. Цей метод полягає в тому, що опитувальний лист заповнюється в Інтернеті. Цей метод є швидким та ефективним, але може бути обмеженим з точки зору технічної компетентності опитуваних та вибірки.

Для отримання більш глибокої інформації дослідники використовують якісні соціологічні дослідження. *Якісні соціологічні дослідження* – це метод дослідження, що полягає в зборі та аналізі якісних даних про думки, переконання та досвід людей, а також соціальні процеси і явища. Основні види якісних медико-соціологічних досліджень:

Глибинне інтерв'ю. Є одним з основних методів якісних соціологічних досліджень. Цей метод полягає в інтерв'ю з однією людиною, яке зазвичай триває довше, ніж стандартне опитування, та містить більше відкритих запитань. Глибинне інтерв'ю використовується для збору глибокої інформації про думки, переконання, почуття, досвід та бажання людей. В медико-соціологічному дослідженні – глибинне інтерв'ю дає більше якісної, розгорнутої інформації про проблеми пов'язані з діяльністю закладів охорони здоров'я, розгортанням хвороби пацієнтів, ставленням до здоров'я, інших соціальних проблем та явищ пов'язаних з медициною.

Фокус-групове дослідження. Це дослідження, яке полягає в зборі даних про думки та переконання групи людей через невелику дискусію, за дослідницьким гайдом та залученням фахівця-модератора.

Експертне опитування. Це дослідження, яке полягає в зборі даних від фахівців на певну тему, наприклад, медичні працівники, щоб з'ясувати їхні думки та переконання.

Переваги якісних соціологічних досліджень полягають у тому, що вони дають детальну інформацію та забезпечують глибше розуміння соціальних процесів. Однак, недоліками якісних досліджень є їхній обмежений обсяг та можливість непереносимості результатів на інші групи або ситуації. Крім того, збір та аналіз даних можуть бути довгими та складними процесами, а результати не завжди можуть бути об'єктивними через вплив дослідника на процес дослідження.

В цілому, до переваг методів соціологічного дослідження відносять:

Об'єктивність. Застосування стандартизованих методів дослідження дозволяє отримати об'єктивні дані, які можуть бути використані для аналізу та порівняння.

Висока репрезентативність. Застосування випадкової вибірки дозволяє отримати представницький зразок населення, що дозволяє узагальнити результати на всю популяцію.

Глибина аналізу. Методи соціологічного дослідження дозволяють отримати детальний опис і пояснення соціальних явищ та процесів.

Можливість порівняння. Застосування стандартизованих методів дослідження дозволяє порівняти результати досліджень у різних часових періодах та серед різних груп населення.

Недоліки методів соціологічного дослідження:

Помилки вибірки. Якщо вибірка не є випадковою або не представляє всю популяцію, результати можуть бути неточними та нерепрезентативними.

Суб'єктивність опитувань. Спосіб формулювання запитань та порядок їх подання можуть впливати на відповіді та результати опитувань.

Інтерпретаційна помилка. Результати досліджень можуть бути спотворені поглядами та переконаннями соціологів, що може призвести до неточностей в аналізі.

Високі витрати. Методи соціологічного дослідження можуть бути дуже дорогими, тому важливо правильно визначати бюджет дослідження.

Для забезпечення точності та достовірності результатів, також важливо правильно вибрати *вибірку*, яка повинна бути репрезентативною та достатньо великою. *Вибірка у соціологічному дослідженні* – це група осіб чи об'єктів, яка взята з певної популяції для представлення цієї популяції в дослідженні. Вибірка може бути *випадковою*, коли кожен елемент популяції має рівну можливість потрапити до вибірки, або *не випадковою*, коли вибірка формується на підставі певних критеріїв, таких як вік, стать, освіта, дохід тощо. Розмір вибірки зазвичай залежить від цілей дослідження та вірогідності, що результати будуть репрезентативними для всієї популяції. Вибірка є важливим аспектом соціологічних досліджень, оскільки вона дозволяє отримати репрезентативні дані про соціальні явища та процеси, що вивчаються.

Після збору даних, наступним етапом є їх *аналіз та інтерпретація*. Це дозволить зробити висновки щодо досліджуваної проблеми та підтвердити або спростувати *гіпотезу*. *Гіпотеза соціологічного дослідження* – це припущення про зв'язок між певними факторами або явищами в соціальній дійсності, яке потребує перевірки за допомогою дослідження. Гіпотеза формулюється на основі теоретичних або емпіричних знань і передбачає певні результати дослідження. Вона може бути спростована або підтверджена в результаті аналізу отриманих даних. Гіпотеза виступає як важливий інструмент для проведення дослідження, допомагає визначити обсяг і характер збору даних, вибір методів аналізу та інтерпретації отриманих результатів.

Нарешті, важливо викласти *результати дослідження* у зрозумілій та доступній формі для цільової аудиторії. Це може бути у вигляді наукової статті, звіту, презентації чи іншої форми.

В цілому, *методологія медико-соціологічного дослідження* є важливою складовою наукової роботи пов'язаною з вирішенням проблем, які виникають в взаємодії між медичними працівниками, пацієнтами, адміністрацією закладу охорони здоров'я, тощо. Вона дозволяє отримати достовірні та точні результати. Використання соціологічних методів дослідження в медицині

може бути корисним для вирішення різних проблем у цій сфері. Ось кілька прикладів:

Вивчення ставлення населення до певного захворювання або лікування. Медико-соціологічне опитування може допомогти визначити ставлення людей до певної хвороби та лікування, що може бути корисним при розробці стратегій щодо її профілактики та лікування.

Аналіз доступності та якості медичних послуг. Медико-соціологічне дослідження може допомогти визначити доступність та якість медичних послуг в різних регіонах та серед різних груп населення. Це може бути корисно при розробці стратегій щодо поліпшення медичного обслуговування та забезпечення рівної доступності до медичних послуг.

Вивчення рівня знань населення про певні медичні питання. Медико-соціологічне дослідження може допомогти визначити рівень знань населення про певні медичні питання, що може бути корисним при розробці освітніх програм та стратегій щодо підвищення медичної грамотності.

Вивчення ставлення медичного персоналу до певних питань. Медико-соціологічне опитування може допомогти визначити ставлення медичного персоналу до певних питань, що може бути корисним при розробці стратегій щодо покращення професійної підготовки та удосконалення роботи медичного персоналу.

Узагальнюючи, використання соціологічних методів дослідження може бути корисним для вирішення різних медичних проблем та допомогти покращити: надання медичних послуг та медичної допомоги, взаємодію між медичними працівниками, пацієнтами, адміністрацією закладів охорони здоров'я, медичну культуру населення та обізнаність суспільства щодо проблем розвитку та функціонування медичної сфери.

Перелік запитань до семінарського заняття 7. Методологія соціологічних досліджень (2 год).

1. Поняття соціологічного дослідження.
2. Методологія соціологічного дослідження.
3. Кількісні та якісні методи соціологічного дослідження.
4. Формулювання гіпотези соціологічного дослідження.
5. Формування вибіркової сукупності соціологічного дослідження

Література до семінарського заняття 7.

Основна:

1. Вербець, В. В. Методологія та методика соціологічних досліджень. РДГУ: Інститут соціальних досліджень, Рівне. – 2006. – С. 11-21 Режим доступу: <https://eprints.oa.edu.ua/376/1/metodolog.pdf>
2. Паніотто В., та ін. Статистичний аналіз соціологічних даних \ В. Паніотто, В. Максименко, Н. Харченко; Київ. Міжнарод. ін-т соціології. – Київ. Видавництво. Дім „КМ Акамедія”, 2004. – С. 53-80 (текст надається викладачем).

Додаткова:

1. Любива Т. Представлення результатів аналізу даних кількісних соціологічних досліджень у наукових публікаціях / Т. Любива, Т. Нікітіна // Соціальні виміри суспільства. – 2013. – Вип. 5. – С. 763-779. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/svs_2013_5_59
2. Шостак, І. В. Анкетування: методичні рекомендації щодо організації та проведення соціологічного дослідження. – Острог, 2021. – 40 с. Режим доступу: https://eprints.oa.edu.ua/8593/1/Anketuwania_metodyczka.pdf

Перелік запитань до семінарського заняття 8. Методи медико-соціологічних досліджень (2 год.)

1. Поняття медико-соціологічного дослідження.
2. Основні методи медико-соціологічного дослідження.
3. Кількісні та якісні методи медико-соціологічного дослідження.
4. Приклади використання соціологічних методів дослідження в медицині.

Література до семінарського заняття 8.

Основна:

1. Гойко В. В. Методичний підхід щодо вибору методу статистичної обробки даних для медико-соціологічних досліджень/ Медична інформатика та інженерія, 2015. – С. 1-7. Режим доступу: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/Mii_2015_2_10.pdf
2. Горачук В.В., Вороненко Ю.В., Гойда Н.Г. та ін. Організація соціологічних опитувань пацієнтів/їх представників і медичного персоналу у закладах охорони здоров'я. Методичні рекомендації Міністерства охорони здоров'я України/ Сімейна медицина, 5(67), 2016. – С. 118–125. Режим доступу: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/simmed_2016_5_26.pdf
3. Широков Р. Ю., Єпик М. О. Інтелектуальна система аналізу і прогнозування результатів соціологічних досліджень. Вісник студентського наукового товариства ДонНУ імені Василя Стуса. – 2020. – Т.2 №12. – С. 359-363. Режим доступу: <https://jvestnik-sss.donnu.edu.ua/article/view/9302/9246>

Додаткова:

1. Михальчук В. М. Соціологічне дослідження ефективності роботи багатопрофільної приватної клініки / В.М. Михальчук, З.В. Гбур, К.В. Щиріна, О.О. Черненко // УКР. МЕД. ЧАСОПИС, 6 (134), Т. 2 – XI/XII

2019. – С. 1-3. Режим доступу: https://web.archive.org/web/2019111903254/Sid /https://www.umj.com.ua/wp/wp-content/uploads/2019/11/4821_DOI.pdf
2. Пйонтковский В. Соціологія тіла як новий напрям соціології медицини / В. Пйонтковский, І. Мажак // Вісник Львів. Ун-ту.: Сер. соціол. – 2009. Вип. 3. – С. 170–188.
 3. Шостак, І. В. Анкетування: методичні рекомендації щодо організації та проведення соціологічного дослідження. – Острог, 2021. – 40 с. Режим доступу: <https://eprints.oa.edu.ua/8593/1/Anketuwan%20metodyczka.pdf>

Контрольні запитання до теми 4.

1. Основні відмінності між соціологічними та медико-соціологічними дослідженнями.
2. Кількісна та якісна методологія дослідження соціологічних та медико-соціологічних досліджень – особливості використання.
3. Види вибірок соціологічного дослідження.
4. Особливості формулювання гіпотез та завдань соціологічного дослідження.
5. Метод опитування як кількісна методологія медико-соціологічного дослідження: переваги та недоліки.
6. Метод глибинного інтерв'ю як якісна методологія медико-соціологічного дослідження: переваги та недоліки.
7. Переваги та недоліки використання соціологічних методів дослідження в медицині.

ТЕМА 5. СТАТИСТИЧНИЙ АНАЛІЗ СОЦІОЛОГІЧНИХ ДАНИХ ТА МЕДИЧНА СТАТИСТИКА.

Лекція 5. Статистичний аналіз соціологічних даних та медична статистика

Статистичний аналіз соціологічних даних – це процес обробки та аналізу отриманих результатів соціологічного дослідження за допомогою методів статистики. Соціологи використовують статистику для отримання числових даних про соціальні явища, які потім можна проаналізувати та інтерпретувати.

Статистика допомагає соціологам визначати рівень впливу різних факторів на соціальні явища, встановлювати залежності та закономірності між певними явищами, визначати статистичну значущість досліджуваних змін тощо.

Для проведення статистичного аналізу соціологічних даних використовуються різноманітні методи та техніки, такі як *описова статистика, кореляційний аналіз, регресійний аналіз, факторний аналіз, аналіз дисперсії, класифікаційний аналіз* та інші.

Описова статистика – це збирання, аналіз та подання даних у вигляді числових характеристик, які допомагають описати певні соціологічні явища та

показники. Вона дозволяє зрозуміти, якість даних, провести порівняльний аналіз і виявити основні тенденції.

Описова статистика в соціології використовує такі характеристики як:

Мода – це значення, яке найбільш часто зустрічається у вибірці. Наприклад, при аналізі дослідження про вибір найбільш популярного засобу лікування від застуди, можна визначити моду, тобто найбільш популярні ліки, на основі даних про вибір респондентів. Наприклад, якщо у виборі респондентів найчастіше зустрічається лікарський засіб – «Фервекс», тоді «Фервекс» буде модою цього дослідження;

Медіана – це значення, яке розділяє вибірку на дві рівні частини;

Середнє арифметичне – це середнє значення вибірки, що обчислюється як сума всіх значень, поділена на їх кількість. Наприклад, середнє арифметичне віку учасників дослідження;

Дисперсія – це міра розсіювання значень вибірки, яка дозволяє встановити, наскільки значення відрізняються від середнього;

Стандартне відхилення – це корінь з дисперсії, який вказує на те, наскільки значення вибірки різняться від середнього.

Описова статистика допомагає соціологам виявити основні тенденції вибірки, встановити ступінь варіативності відповідей респондентів, порівняти дані в різних групах та зробити висновки щодо досліджуваного явища. Вона є необхідним інструментом для побудови статистичних моделей та прогнозування результатів соціологічних досліджень.

В медичній соціології описова статистика може бути корисною для вивчення стану здоров'я населення, ефективності лікування та профілактики захворювань, розподілу ризиків захворювання серед різних соціальних груп та оцінки впливу різних факторів на здоров'я людей. Наприклад, описова статистика може допомогти визначити середній вік пацієнтів, що страждають від певного захворювання, або встановити розподіл захворювання серед різних соціальних груп. Вона також може використовуватися для визначення ефективності певних методів лікування та профілактики.

Кореляційний, регресійний, факторний, класифікаційний аналіз та аналіз дисперсії – це статистичні методи, що використовуються в соціології для визначення залежності між двома або більше змінними, факторами або чинниками. Кореляційний аналіз дозволяє визначити кількісну міру зв'язку між змінними, яка називається *коефіцієнтом кореляції*. Цей коефіцієнт може бути позитивним, якщо зі збільшенням однієї змінної збільшується інша, або негативним, якщо зі збільшенням однієї змінної зменшується інша. Кореляційний аналіз також дозволяє виявити наявність або відсутність залежності між змінними. Дані статистичні методи дозволяють соціологам дослідникам встановити зв'язок між різними соціальними явищами, такими як доходи і рівень освіти, здоров'я та стиль життя, вплив різних факторів на поведінку людей тощо. Ці методи є важливим інструментами для прогнозування результатів соціологічних досліджень та побудови соціальних моделей.

В медичній соціології кореляційний, регресійний, факторний, класифікаційний аналіз та аналіз дисперсії – є важливими інструментами для вивчення зв'язку між різними чинниками, змінними, факторами, такими як соціально-демографічні характеристики, захворювання та способи лікування. Завдяки таким методам дослідники можуть визначити фактори, що впливають на ризик захворювання на певні хвороби, такі як серцево-судинні захворювання, рак, діабет тощо. Також вони допомагають встановити ступінь залежності між двома змінними, що може бути корисним для прогнозування ризику виникнення захворювання, розвитку певних патологій та визначення ефективності застосування різних методів лікування. Також дані методи можуть використовуватися для вивчення впливу різних факторів на здоров'я населення, таких як соціальний статус, економічна діяльність та рівень освіти.

Це дозволяє покращити розуміння складних соціальних та медичних явищ і знайти шляхи їх оптимізації.

Важливою складовою медичної соціології є *медична статистика* – наукова галузь, яка вивчає методи статистичної обробки даних, що виникають у медичній практиці. Її метою є дослідження статистичних методів та інструментів, які дозволяють зібрати, проаналізувати та інтерпретувати дані про здоров'я людей, захворюваності та лікування. Медична статистика включає в себе різноманітні методи дослідження, такі як епідеміологічні дослідження, клінічні дослідження, випадкові контрольні дослідження та інші.

Медична статистика є необхідною для підтримки рішень в галузі медицини та охорони здоров'я, а також для розробки наукових досліджень та програм здоров'я нації. Оскільки захворювання та здоров'я є важливою складовою як фізичного, так і психологічного благополуччя людини, медична статистика має велике значення для розвитку суспільства в цілому.

Статистична обробка і аналіз емпіричної інформації є важливими компонентами дослідницької роботи в соціології та медичній соціології. Дані інструменти дозволяють підтверджувати гіпотези та знаходити нові зв'язки між досліджуваними явищами, що є важливим для розвитку науки і практичного застосування отриманих знань

Емпірична інформація – це результати досліджень, отримані в результаті спостережень або опитувань людей. Статистична обробка і аналіз такої інформації дозволяє виявити закономірності та зв'язки між досліджуваними явищами.

У соціології та медичній соціології, статистична обробка і аналіз даних дозволяє визначити частоту виявлення певних явищ, виявити взаємозв'язки між різними факторами, встановити причинно-наслідкові зв'язки тощо. Наприклад, статистична обробка і аналіз результатів соціологічного опитування може допомогти визначити вплив різних соціальних чинників на певні явища, такі як голосування на виборах або рівень задоволення життя.

Однак, слід пам'ятати про недоліки статистичного аналізу соціологічних даних та медичної статистики. Наприклад, іноді зібрані дані можуть бути неточними чи неповними, що може спотворити результати дослідження. Крім

того, статистика не завжди здатна охопити всі нюанси соціальних явищ та відносин між людьми, що може призвести до спотворення реального стану речей.

Отже, статистичний аналіз соціологічних даних та медична статистика є важливими інструментами для дослідження соціальних явищ, факторів та чинників захворювань та їх аналізу, тощо. Проте, їх використання потребує пильної уваги до якості зібраних даних та можливих спотворень результатів дослідження.

Перелік запитань до семінарського заняття 9. Статистичний аналіз соціологічних даних (2 год.)

1. Особливості статистичного аналізу соціологічних даних.
2. Методи статистичного аналізу.
3. Описова статистика: основні характеристики.
4. Статистична обробка і аналіз емпіричної інформації.

Література до семінарського заняття 9.

Основна:

1. Прибиткова І. Статистичний аналіз і вимірювання в соціологічних дослідженнях / Ірина Прибиткова // Соціологія: теорія, методи, маркетинг, 2012, 3. – С. 99-113. Режим доступу: <http://stmm.in.ua/archive/ukr/2012-3/8.pdf>
2. Кислова О. М. Багатовимірний аналіз соціологічної інформації: сутність, класичні методи та інтелектуальні технології / О.М. Кислова // Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна, 2009, № 881. – С. 98-102. Режим доступу: <https://core.ac.uk/download/pdf/46589435.pdf>

Додаткова:

1. Калашнікова Л. В. Аналіз та комп'ютерна обробка соціологічної інформації: лабораторний практикум / Л. В. Калашнікова, Л. С. Черноус. – Миколаїв: Вид-во ЧНУ ім. Петра Могили, 2020. – С. 10-33, 86-94. – Режим доступу: <https://dspace.chmnu.edu.ua/jspui/handle/123456789/384>
2. Паніотто В., та ін. Статистичний аналіз соціологічних даних / В. Паніотто, В. Максименко, Н. Харченко; Київ. Міжнарод. ін-т соціології. – Київ. Видавництво. Дім „КМ Акамедія”, 2004. – С. 53-80.

Перелік запитань до семінарського заняття 10. Медична статистика (2 год.)

1. Особливості медичної статистики та її використання в медичній соціології.
2. Основні методи медичної статистики.
3. Недоліки та переваги використання медичної статистики.

Література до семінарського заняття 10.

Основна:

1. Голованова І.А. Основи медичної статистики. Навчальний посібник для аспірантів та клінічних ординаторів / І.А Голованова, І.В Белікова, Н.О. Ляхова // Вищий державний навчальний заклад України «Українська медична стоматологічна академія», Полтава, 2017. – С. 15-41. Режим доступу: http://repository.pdmu.edu.ua/bitstream/123456789/10614/1/Posibnik_Statistika_17.pdf
2. Методологія наукових досліджень в медицині: навч. посібник / В. Д. Бабаджан, Н. С. Бакуменко, О. І. Кадикова та ін.; за ред. П. Г. Кравчуна, В. Д. Бабаджана, В. В. М'ясоєдова. – Харків : ХНМУ, 2020. – С. 101-150. Режим доступу: <https://repo.knmu.edu.ua/bitstream/123456789/26906/1/%D0%9D%D0%B0%D0%B2%D1%87%20%D0%BF%D0%BE%D1%81%D1%96%D0%B1%D0%BD%D0%B8%D0%BA%20%D0%9C%D0%9D%D0%94%D0%9C.pdf>

Додаткова:

1. Голубчиков М.В., Орлова Н.М., Белікова І.В. Актуальні проблеми та напрями реформування служби медстатистики (Лекція)// Практика управління медичним закладом 2018. - №11. – С.27-32. Режим доступу: https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/28926/1/%D0%A3.%D0%97%D0%9D_3_2017_%D0%B4%D0%BB%D1%8F%20%D1%82%D0%B8%D0%BF%D0%BE%D0%B3%D1%80%D0%B0%D1%84%D1%96%D1%97.pdf

Контрольні запитання до теми 5.

1. Статистичний аналіз соціологічних даних. Специфіка використання соціологічних даних в соціології.
2. Медична статистика та особливості її використання в медичній соціології.
3. Основні переваги та недоліки використання статистичного аналізу в соціології та медичній соціології.
4. Характеристики описової статистики та її використання в медичній соціології.
5. Методи статистичного аналізу та відмінності їх використання в соціології та медичній соціології.
6. Характерні особливості статистичної обробки і аналізу емпіричної інформації в соціології та медичній соціології.

ТЕМА 6. СОЦІОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ СУЧАСНИХ ПРОБЛЕМ МЕДИЦИНИ В УКРАЇНСЬКОМУ СУСПІЛЬСТВІ ТА СВІТІ.

Лекція 6. Соціологічний аналіз сучасних проблем медицини в українському суспільстві та світі.

Сучасна медицина стикається з багатьма проблемами в суспільстві, які потребують досліджень та аналізу для розв'язання, чому сприяють розвиток медичної соціології та медико-соціологічних досліджень. Деякі з актуальних проблем, які потребують окремої дослідницької уваги:

Пандемія COVID-19. Світ стикнувся з пандемією COVID-19, яка має серйозні наслідки для здоров'я людей та економіки. Медичні дослідження націлені на розробку вакцин, ліків та інших методів профілактики та лікування цієї хвороби.

Старіння населення. Населення світу все більше старіє, що призводить до збільшення захворювань, які зазвичай пов'язані з віком. Дослідження спрямовані на розробку методів профілактики та лікування захворювань, які виникають у старших людей.

Ментальне здоров'я. Проблеми ментального здоров'я стають все більш актуальними у суспільстві. Медичні дослідження націлені на розробку нових методів діагностики та лікування психічних розладів, таких як депресія та тривожність.

Забруднення навколишнього середовища. Забруднення навколишнього середовища має негативний вплив на здоров'я людей. Дослідження націлені на вивчення впливу забруднення на здоров'я та розробку методів профілактики та лікування захворювань, які пов'язані з екологічними проблемами.

Проблеми доступності медичної допомоги. У багатьох країнах проблема доступності медичної допомоги стає все більш актуальною. Дослідження спрямовані на вивчення причин цієї проблеми та розробку методів поліпшення доступності до медичної допомоги.

Етичні проблеми. Також в медицині існують етичні проблеми, пов'язані з правом людини на самовизначення та волю до життя. Наприклад, питання про *евтаназію* – припинення життя людини за її власним бажанням у разі невиліковної хвороби або невилікового стану – є досить складним та викликає розбіжності в моральних та етичних поглядах. Для вирішення етичних проблем у медицині створюються спеціальні комісії, які розробляють етичні принципи поведінки медичних працівників та забезпечують дотримання прав пацієнтів у процесі медичного обслуговування.

Генетичні захворювання. Генетичні захворювання є серйозною проблемою, яка може призвести до смерті. Дослідження націлені на вивчення причин та механізмів розвитку генетичних захворювань, а також на розробку нових методів лікування та профілактики.

Ожиріння. Ожиріння є однією з серйозних проблем, які впливають на здоров'я людей. Дослідження націлені на вивчення причин та механізмів

розвитку ожиріння, а також на розробку методів лікування та профілактики цього захворювання.

Антибіотикорезистентність. Антибіотикорезистентність є серйозною проблемою, яка може призвести до збільшення ризику зараження небезпечними бактеріями. Дослідження спрямовані на вивчення причин цієї проблеми та розробку нових антибіотиків, які були б ефективними проти резистентних бактерій.

Здоров'я жінок. Здоров'я жінок є важливою проблемою, яка потребує уваги медичних досліджень. Дослідження націлені на вивчення причин та механізмів захворювань, які виникають у жінок, а також на розробку методів профілактики та лікування цих захворювань.

Корупція у сфері медицини. Проблема корупції у сфері медицини є однією з найбільш актуальних проблем української медицини. Згідно з дослідженнями, корупція є поширеною серед медичних працівників, яка суттєво впливає на якість та ефективність медичної допомоги, доступність ліків та медичного обладнання. Зокрема, за даними дослідження Transparency International Ukraine, майже половина (48%) українців, які зверталися до медичних закладів у 2020 році, стикалися з корупцією. Також дослідження, проведені Всесвітньою організацією охорони здоров'я (ВНО), свідчать про те, що корупція у медицині є глобальною проблемою, яка перешкоджає досягненню сталого розвитку та покращенню здоров'я населення. Зокрема, у країнах Центральної та Східної Європи більше половини населення стикається з корупцією у медицині.

Крім того, в медицині виникають питання про захист конфіденційності медичної інформації, права пацієнтів на інформованість про свій стан та можливі методи лікування, а також про експерименти на людях та етичні межі медичного дослідження.

Ці та багато інших проблем становлять виклики для медичної науки, соціології та медичної соціології, та суспільства загалом, і потребують більш детального вивчення та розробки ефективних стратегій боротьби з ними. Для цього необхідні дослідження з різних напрямків медицини, включаючи соціологічні дослідження, клінічні дослідження, епідеміологічні дослідження, генетичні дослідження, соціально-психологічні дослідження та інші.

Наприклад, в рамках дослідження проблеми залежності від наркотиків, алкозалежності, ігроманії та інших видів залежностей, проводяться клінічні дослідження з метою розробки нових методів лікування залежності та соціологічні, соціально-психологічні дослідження з метою вивчення факторів, що сприяють розвитку залежності.

Дослідження з проблеми доступності медичної допомоги включають епідеміологічні дослідження, що оцінюють рівень доступності медичної допомоги в різних регіонах та серед різних соціальних груп населення. Також проводяться дослідження, спрямовані на вивчення факторів, що впливають на доступність медичної допомоги та на розробку методів поліпшення доступності до медичної допомоги.

Генетичні дослідження з проблеми генетичних захворювань включають в себе аналіз генетичних даних для вивчення причин та механізмів розвитку захворювань, а також на розробку методів лікування та профілактики.

Прикладами медико-соціологічних досліджень в Україні є:

"Аналіз перешкод у доступі до медичної допомоги в різних регіонах України".

"Дослідження ставлення населення до вакцинації в Україні".

"Вивчення соціально-економічних та демографічних чинників, які впливають на здоров'я нації".

"Дослідження взаємозв'язку між статусом соціальної дискримінації та здоров'ям в Україні".

"Оцінка рівня задоволення медичною допомогою в Україні за різними соціальними групами".

Приклади досліджень медичної соціології в світі:

"Дослідження впливу стереотипів щодо старіння на охорону здоров'я старших людей".

"Аналіз соціальних наслідків епідемії ВІЛ/СНІДу".

"Дослідження ролі статусу в організації та отриманні медичної допомоги".

"Аналіз рівня довіри до медичної системи в різних країнах".

Ці та багато інших досліджень допомагають виявляти нові можливості для покращення здоров'я та якості життя людей в Україні та світі.

Перелік запитань до семінарського заняття 11. Соціологічний аналіз сучасних проблем медицини в українському суспільстві (2 год.)

1. Основні проблеми розвитку та функціонування медицини в українському суспільстві.
2. Актуальні проблеми медицини в українському суспільстві.
3. Способи вирішення проблем медицини в українському суспільстві.

Література до семінарського заняття 11.

Основна:

1. Соціально-філософські та етичні проблеми медицини: Навч. посібник /За заг. ред. А. П. Алексеєнко, В. М. Лісового. – Харків: Колегіум, 2010. – С. 62-82, 143-157, 187-211. Режим доступу: https://repo.knmu.edu.ua/bitstream/123456789/4232/1/Problem%20MEDIKS_1.pdf
2. Статистичний бюлетень «Заклади охорони здоров'я та захворюваність населення України у 2017 році». Від. за вип. О. О. Кармазіна. – К.: Державна служба статистики України, 2017. – 92 с. Режим доступу: https://ukrstat.gov.ua/druk/publicat/Arhiv_u/15/Arch_zozd_bl.htm

Додаткова:

1. Індекс здоров'я. Україна. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://health-index.com.ua/>

2. Корупція у сфері медицини. Anti-corruption walks Kyiv. – 2021. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://acwalks.com.ua/knowledgebase/koruptsiia-u-sferi-medycyny/>
3. Медична реформа – урядовий портал. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.kmu.gov.ua/diyalnist/reformi/rozvitok-lyudskogo-kapitalu/reforma-sistemi-ohoroni-zdorovya>
4. Національна стратегія реформування системи охорони здоров'я в Україні // Міністерство охорони здоров'я України : офіц. сайт. Режим доступу: <https://moz.gov.ua/strategija>

Перелік запитань до семінарського заняття 12. Соціологічний аналіз сучасних проблем медицини в світі.

1. Основні проблеми розвитку та функціонування медицини в світі.
2. Актуальні проблеми медицини в світі.
3. Способи вирішення проблем медицини в світі.
4. Порівняльний аналіз проблем медицини в українському суспільстві та світі.

Література до семінарського заняття 12.

Основна:

1. Гапонова Е. О. Сучасні тенденції функціонування світового ринку медичних послуг/ Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія: Міжнародні відносини. Економіка. Країнознавство. Туризм, (6), 2017. – С.20-24. Режим доступу: <https://repo.knmu.edu.ua/bitstream/123456789/16915/1/%d0%a1%d1%83%d1%87%d0%b0%d1%81%d0%bd%d1%96%20%d1%82%d0%b5%d0%bd%d0%b4%d0%b5%d0%bd%d1%86%d1%96%d1%97.docx>
2. Длугопольський О. В. Охорона здоров'я в системі глобальних суспільних благ : міжнародні порівняння / О. В. Длугопольський. - Київ : Економічна теорія - 2011. - №3. . - С.83-97. Статистичний бюлетень «Заклади охорони здоров'я та захворюваність населення України у 2017 році». Від. за вип. О. О. Кармазіна. – К.: Державна служба статистики України, 2017. – С. 83-97. Режим доступу: <http://library.wunu.edu.ua/index.php/en/46-resursy-biblioteky/pratsi-vykladachiv-tneu/d/37-2011-07-04-08-58-46>

Додаткова:

1. Корнацький В.М. Вплив психосоціальних чинників на стан здоров'я та якість життя населення /В.М. Корнацький, Л.О. Дяченко, В.М. Михальчук/ Український кардіологічний журнал 2/2017. - с. 106-113. Режим доступу: http://journal.ukrcardio.org/wp-content/uploads/2017/02/12_2_2017.pdf
2. The Global Competitiveness Report 2014 – 2015.[Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://www.weforum.org/reports/global-competitiveness-report-2014-2015>

3. The Global Health Security Index 2021.[Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.ghsindex.org/>
4. The role of WHO in public health. [Електронний ресурс]. Режим доступу : [http:// www.who.int/about/role/en/index.html](http://www.who.int/about/role/en/index.html)

Контрольні запитання до теми 6.

1. Основні проблеми розвитку та функціонування медицини в українському суспільстві. Проблеми реформування медичної сфери в Україні.
2. Сучасні соціально-філософські та етичні проблеми медицини в українському суспільстві.
3. Вітчизняні медико-соціологічні дослідження. Приклади актуальних досліджень медичної соціології.
4. Проблеми глобального розвитку медицини та шляхи їх подолання у світі.
5. Актуальні світові дослідження в галузі медичної соціології. Пандемія COVID-19 її наслідки та шляхи подолання.
6. Нові можливості для покращення здоров'я та якості життя людей в Україні та світі.

ТЕМА 7. СОЦІАЛЬНІ ПРИЧИНИ ТА НАСЛІДКИ ЗАХВОРЮВАНЬ – СПОСОБИ ПОДОЛАННЯ. ЕТИЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕНЬ В МЕДИЧНІЙ СОЦІОЛОГІЇ.

Лекція 7. Соціальні причини та наслідки захворювань – способи подолання.

Захворювання – це стан, коли в тілі людини порушується звичайний функціональний стан органів та систем, що призводить до погіршення здоров'я та появи симптомів, які можуть бути фізичними, психологічними та соціальними. У медичній соціології захворювання вивчається як соціальний феномен, який виникає в результаті взаємодії між біологічними та соціальними факторами. Вона досліджує, як соціальні фактори, такі як соціальний статус, економічне положення, стиль життя, оточуюче середовище, впливають на виникнення захворювань та взаємодіють з біологічними факторами, такими як генетика та фізіологія. Захворювання можуть мати соціальні причини, а також наслідки на соціальному рівні. Нижче наведені приклади.

Соціальні причини захворювань:

Економічні фактори, такі як високе безробіття, бідність та низький рівень життя, можуть призвести до низького рівня здоров'я населення.

Соціальна дискримінація може призвести до психологічної стресової ситуації, що збільшує ризик захворювання на депресію, тривожність та інші психічні захворювання.

Стигма, пов'язана з певними захворюваннями, може призвести до відчуття соціальної відстані та невиразності, що в свою чергу може знизити настрій та спричинити захворювання на депресію.

Обмежений доступ до медичної допомоги та низький рівень освіти можуть збільшити ризик захворювання на хронічні захворювання, такі як діабет, серцево-судинні захворювання та інші.

Соціальні наслідки захворювань:

Збільшення витрат на лікування та реабілітацію може призвести до фінансового навантаження на пацієнта та його родину.

Зниження працездатності може призвести до втрати робочих місць та дохід.

Погіршення якості життя та психологічні наслідки можуть вплинути на стосунки з сім'єю, друзями та колегами.

Захворювання може спричинити соціальну відстань та ізоляцію, особливо у випадку інфекційних захворювань, що може призвести до психологічних проблем та зниження якості життя. Захворювання також може мати наслідки на соціальному рівні, такі як економічне збіднення та нерівність у доступі до медичних послуг. Наприклад, люди з низьким соціально-економічним статусом можуть мати менший доступ до високоякісної медичної допомоги, що призводить до нерівності у рівні здоров'я між різними групами населення. Крім того, соціальна нерівність може впливати на можливість людей брати участь у профілактичних програмах та скринінгових тестуваннях, що може підвищити ризик захворювання на серйозні захворювання.

Таким чином, захворювання можуть мати серйозні соціальні наслідки, і важливо розуміти соціальні причини цих захворювань, щоб розвивати ефективні стратегії профілактики та лікування.

В медичній соціології також виділяються такі поняття як «соціальні хвороби» та «хвороби цивілізації», вони дозволяють описати вплив соціальних та культурних факторів на здоров'я населення.

Соціальні хвороби – це захворювання, які виникають в результаті соціальних проблем та нерівностей, таких як бідність, безробіття, соціальна ізоляція, наркоманія, алкогольна залежність та інші. Цей термін вперше був використаний у 19 столітті французьким лікарем Луї-Рене Вільє. Серед прикладів соціальних хвороб можна згадати туберкульоз, СНІД, гепатит, та інші.

Хвороби цивілізації – це захворювання, які виникають в результаті змін у способі життя та середовищі, зокрема пов'язаних з модернізацією та розвитком технологій. Цей термін почав використовуватися у 20 столітті, коли частіше почали обговорювати такі захворювання, як серцево-судинні захворювання, ожиріння, цукровий діабет, стрес та інші. Ці захворювання пов'язують зі змінами у харчуванні, зниженням рівня фізичної активності, зростанням екологічних проблем та іншими факторами.

Обидва ці терміни є важливими у дослідженні взаємозв'язку між здоров'ям та соціальними факторами. Вони використовуються для опису

епідеміологічних та соціологічних трендів в розвитку захворювань та допомагають з'ясувати, які соціальні культурні фактори впливають на здоров'я населення. Дослідження соціальних хвороб дозволяють встановити зв'язок між захворюваннями та соціальними чинниками, такими як соціальний статус, економічний стан, освіта, доступ до медичної допомоги та інші. Це може допомогти у покращенні превентивних заходів та вдосконаленні медичної політики.

Дослідження хвороб цивілізації дають можливість зрозуміти взаємозв'язок між здоров'ям та змінами у способі життя, а також виявити фактори, які можуть покращити стан здоров'я населення. Наприклад, дослідження можуть допомогти визначити, які зміни в харчуванні та фізичній активності можуть позитивно вплинути на здоров'я, які екологічні проблеми мають найбільший вплив на здоров'я та які соціальні програми можуть забезпечити покращення стану здоров'я населення.

Медична соціологія досліджує соціальні причини захворювань та розробляє *стратегії профілактики та лікування захворювань*. Деякі з головних способів профілактики захворювань, які вивчає медична соціологія, включають:

Превентивна медицина: дослідження способів запобігання захворюванням, таких як вакцинація, раннє виявлення хвороб та їх лікування на ранніх стадіях.

Зміна стилю життя: дослідження впливу фізичної активності, харчування та інших факторів на здоров'я.

Зменшення соціальних диспаритетів: дослідження впливу соціального статусу, економічного стану та доступу до медичної допомоги на здоров'я.

Охорона довкілля: дослідження впливу екологічних чинників на здоров'я.

Вдосконалення медичної системи: дослідження ефективності медичних послуг та програм, що спрямовані на попередження захворювань та лікування.

У цілому, дослідження захворювань, соціальних хвороб та хвороб цивілізації дозволяють встановити зв'язок між здоров'ям та соціальними факторами, що є важливим для формування політики у сфері охорони здоров'я, лікування та профілактики захворювань в суспільстві, що є одним з ключових завдань медичної соціології.

Також важливою проблемою в медичній соціології постає питання етики. Етика є важливим аспектом досліджень в медичній соціології, особливо при дослідженнях, пов'язаних з захворюваннями та іншими медичними питаннями. Одна з проблем етики в медичній соціології полягає у чутливості до питань захворювань респондентами. Дослідження з медичної соціології можуть стосуватися особистих та конфіденційних даних про захворювання, стан здоров'я, медичний стан респондентів. Це можуть бути такі питання, як історія хвороби, статус ВІЛ/СНІДу, психічні розлади, вживання наркотиків, сексуальність, репродуктивне здоров'я та інші дуже особисті аспекти життя респондентів.

Оскільки ці дані є дуже приватними та чутливими, дослідники мають відповідальність забезпечити захист конфіденційності респондентів та дотримуватися етичних норм під час збору, аналізу та оприлюднення результатів дослідження. Наприклад, дослідники повинні забезпечити анонімність респондентів, захист персональних даних, використовувати лише необхідну кількість даних, дотримуватися етичних принципів і зобов'язань щодо досліджуваних осіб.

Додатково, дослідники мають бути чутливими до емоційного та психологічного стану респондентів під час проведення досліджень з медичної соціології. Запитання про захворювання можуть викликати емоційну стресову реакцію у респондентів, особливо якщо вони стикаються

Перелік запитань до семінарського заняття 13. Соціальні причини захворювань, поняття захворювання, соціальні хвороби, хвороби цивілізації.

1. Поняття захворювання в медицині та медичній соціології
2. Поняття соціальні хвороби – визначення, історія виникнення.
3. Поняття хвороби цивілізації – визначення, історія виникнення.
4. Обговорення есе - «Соціальні причини та наслідки захворювань в сучасному світі. Що насправді необхідно робити/зробити людям щоб не хворіти?»

Література до семінарського заняття 13.

Основна:

1. Баскевич К. Л. Шкідливі звички, соціальні хвороби та їхня профілактика / К. Л. Баскевич // Безпека життя і діяльності людини: теорія та практика : збірник наук. праць Всеук. наук.-практ. конф., присвяченої Всесвітньому Дню цивільної оборони та Всесвітньому Дню охорони праці. (Полтава, 25–26 квітня 2019 р.) / упоряд., і ред.: В. П. Титаренко, А. М. Хлопов. – Полтава : ПНПУ, 2019. – С. 523-528. Режим доступу: <http://dspace.pnpu.edu.ua/handle/123456789/14749>
2. Грузева Т.С. Фактори ризику в формуванні здоров'я населення/ Вісник соціальної гігієни та організації охорони здоров'я України, Київ – Тернопіль, “Укрмедкнига”. 2003. – С. 9-16 – Режим доступу: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/32068/1/all.pdf#page=9>
3. Зибарева О. В. Поширення соціальних хвороб як наслідок акультурації українського населення [Електронний ресурс] / О. В. Зибарева // Електронне наукове фахове видання "Ефективна економіка" включено до переліку наукових фахових видань України з питань економіки. – 2013. – Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=2307>

Додаткова:

1. Ковальчук А.Ю. Характеристика соціально-демографічної ситуації та соціально значущих захворювань в Україні/ Український медичний

часопис № 1 (99) – ІІІ. – 2014. Режим доступу:
<https://www.umj.com.ua/article/71500/xarakteristika-socialno-demografichnoi-situacii-ta-socialno-znachushhix-zaxvoryuvan-v-ukraini>

2. Страшко С.В., Кривич І.П., Гусєва Г.М., Білик В.Г. / редакція Семеренко Г.В. Інфекційні та неінфекційні хвороби, що набули соціального значення // Додаток до підручника з основ медичних знань для студентів педагогічних спеціальностей закладів вищої освіти. – Київ: Видавництво «Алатон», 2018. – Вид. 2. – 74 с. Режим доступу:
<https://nenc.gov.ua/wp-content/uploads/2015/01/itnh.pdf>

Семінарське заняття 14 – Контрольна робота №2 з тем:

4. Методологія та методика медико-соціологічних досліджень;
5. Статистичний аналіз соціологічних даних та медична статистика;
6. Соціологічний аналіз сучасних проблем медицини в українському суспільстві та світі;
7. Соціальні причини та наслідки захворювань – способи подолання. Етичні аспекти досліджень в медичній соціології.

Література для підготовки до контрольної роботи №2 є основна та додаткова література за темами 4-7.

ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ

Самостійне завдання №1: Презентація вторинного аналізу сучасних медико-соціологічних досліджень.

Зміст завдання: необхідно знайти сучасне медико-соціологічне дослідження на вільну тему. Провести вторинний аналіз доступних емпіричних даних, які зібрані іншими дослідниками. Презентувати у вигляді презентації результати вторинного аналізу з власними висновками та обґрунтуванням проблеми, яка розглядається в аналізованому дослідженні.

Результат самостійної роботи – індивідуальна презентація вторинного аналізу сучасного медико-соціологічного дослідження. У кількості слайдів обмежень немає. Презентація виконується кожним студентом в межах самостійної роботи протягом тем 1-7 та оцінюється по факту завершення і надання на перевірку лектору. Завдання сприяє закріпленню всіх результатів навчання за дисципліною.

Самостійне завдання №2: Есе на тему: «Соціальні причини та наслідки захворювань в сучасному світі. Що насправді необхідно робити/зробити людям щоб не хворіти?»

Зміст завдання: необхідно поміркувати про сучасні чинники, які спричиняють захворювання у людей, які виклики стоять перед людьми в майбутньому? Що необхідно робити вже зараз або зробити в майбутньому людям щоб зменшити ризики захворіти на хвороби, які спричинені сучасними

проблемами розвитку суспільств, як в цьому може допомогти медична соціологія? Спробувати відповісти на ці та інші запитання пов'язані з сучасним розвитком медицини, соціології та медичної соціології, обґрунтувавши власні міркування в есе обсягом 1200-1500 слів word документу:

- шрифт – Times New Roman, 14 кегль,
- міжрядковий інтервал – 1,5 рядка, без жодних відступів «до» та «після»,
- абзацний відступ повинен бути однаковий упродовж усього тексту і дорівнювати 1,25 см,
- вирівнювання тексту – по ширині.

Результат самостійної роботи – есе, самостійна аналітична робота студента – обсягом 1200-1500 слів, на тему: «Соціальні причини та наслідки захворювань в сучасному світі. Що насправді необхідно робити/зробити людям щоб не хворіти?», яке розглядається та обговорюється студентською групою на семінарському занятті 13, після теми 7 «Соціальні причини та наслідки захворювань – способи подолання».

Література

Основна:

1. Денісова Н. С. Деякі теоретичні засади соціологічного аналізу технології лікувального процесу / Н. С. Денісова // Соціальні технології. – К. : КПУ, 2008. – Вип. 37. – С. 113–121. Режим доступу: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=ARD&P21DBN=ARD&Z21ID=&Image_file_name=DOC/2009/09dnsosd.zip&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1
2. Короткий О.В. Вивчення поінформованості лікаря первинної ланки відносно якості надання медичної допомоги, дослідження його комунікацій з іншими об'єктами сфери охорони здоров'я (за даними соціологічного дослідження) / О. В. Короткий // Україна. Здоров'я нації. – 2017. – № 4(1). – С. 87-94. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Uzn_2017_4%281%29_15

Додаткова:

1. Дячук Д.Д. Обґрунтування організації медико-соціологічного моніторингу ожиріння у дітей в багатопрофільному закладі охорони здоров'я/ Д.Д. Дячук, І.Е. Заболотна // Вісник соціальної гігієни та організації охорони здоров'я України. – 2017. – № 4 (74). – с. 41-47. Режим доступу: <https://ojs.tdmu.edu.ua/index.php/visnyk-gigieny/article/view/8652>
2. Миронюк І.С. Результати соціологічного дослідження серед медичних працівників оцінки ефективності антиалкогольної роботи та шляхів її оптимізації // І.С. Миронюк, В.В. Кручаниця, Г.О. Слабкий // Економіка і право охорони здоров'я. – 2017. – №2 (6). – С. 51-57. Режим доступу: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/18218>

3. Секція 21. «Соціологія медицини в умовах пандемії» / Трансформація соціальних інститутів в інформаційному суспільстві. IV конгрес соціологічної асоціації України. Тези доповідей, Харків, 28-29 жовтня 2021 року. – с. 292-300. Режим доступу: http://repositsc.nuczu.edu.ua/bitstream/123456789/14496/1/Theses_IV_Congress_SAU.pdf#page=292

КОНТРОЛЬ ПОТОЧНИХ ЗНАНЬ СТУДЕНТІВ

За навчальною програмою курсу «Соціологія та медична соціологія» передбачено проведення двох контрольних робіт: контрольна робота №1 виконується на семінарському занятті 6, охоплює теми: 1. Становлення та розвиток соціології як науки; 2. Формування медичної соціології як галузі соціологічного пізнання; 3. Основні поняття та категорії соціології та медичної соціології та контрольна робота №2 виконується на семінарському занятті 14, охоплює теми: 4.Методологія та методика медико-соціологічних досліджень; 5. Статистичний аналіз соціологічних даних та медична статистика; 6. Соціологічний аналіз сучасних проблем медицини в українському суспільстві та світі; 7. Соціальні причини та наслідки захворювань – способи подолання. Етика як аспект досліджень в медичній соціології.

Контрольні роботи містять декілька варіантів білетів з 4 відкритими питаннями. За потребою – викладач може змінити форми проведення контрольних робіт та замінити відкриті запитання на тестові або на комбінацію тестових/відкритих запитань.

Вимоги виконання контрольних робіт студентами:

- Кожна робота проводиться індивідуально та фіксується викладачем у форматі заповненого google-документу (форма для заповнення надається викладачем) з виконаними студентами варіантами контрольних робіт.
- Відповіді на питання контрольних робіт мають чітко відповідати суті поставлених питань та повною мірою розкривати їх зміст. Оцінювання відбувається за такими критеріями: обґрунтований критичний аналіз, повнота викладу матеріалу, коректне згадування імен авторів та назв праць – дослідників соціології та медичної соціології.
- Контрольні роботи виконуються на семінарських заняттях, протягом пари.

Приклад питань контрольної роботи №1:

Варіант білету №1.

1. Специфіка академічного етапу формування та розвитку соціології.
2. Соціологічні теорії та концепції, які посприяли формуванню медичної соціології.
3. Сучасні дослідження медичної соціології.
4. Основні поняття та категорії медичної соціології.

Приклад питань контрольної роботи №2:

Варіант білету №3.

1. Особливості формулювання гіпотез та завдань соціологічного дослідження.
2. Методи статистичного аналізу та відмінності їх використання в соціології та медичній соціології.
3. Актуальні світові дослідження в галузі медичної соціології.
Пандемія COVID-19 її наслідки та шляхи подолання.
4. Визначення поняття «хвороби цивілізації» в медичній соціології.
Приклади.

Навчальне видання

Черних Геннадій Андрійович

Соціологія та медична соціологія

НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИЙ КОМПЛЕКС
для студентів ННЦ «Інститут біології та медицини»
спеціальності 222 «медицина»
освітнього ступеня магістр
освітньої програми «медицина»

Редагування та комп'ютерне верстання: в авторській редакції